Rok I. Warszawa, dnia 20 marca 1938 r. Nr. 6

BIULETYN GOSPODARCZY

ŚWIATOWEGO ZWIĄZKU POLAKÓW Z ZAGRANICY

Redakcja i Administracja: Warszawa, ul. Mazowiecka 1. Tel. 666-04 i 666-07. Konto PKO. 13414.

RZEMIOSŁO

Rzemiosło w życiu gospodarczym Polski

Współdziałanie rzemiosła polskiego w kraju i zagranicą musi wypływać ze zrozumienia wielkiej roli, jaka przypada rzemiosłu w przebudowie struktury gospodarczej Polski oraz środowisk polskich zagranicą.

Dokonywana obecnie w Polsce przebudowa struktury gospodarczej, stawiając przed rzemiosłem zadania szerokie i odpowiedzialne, przyniesie niewątpliwie rozwój i wzmocnienie rzemiosła w kraju a tym samym rozszerzy podstawy, na których opiera się jego współpraca z rzemiosłem polskim zagranicą. Dlatego uważamy za celowe umówić w naszym Biuletynie zagadnienie udziału rzemiosła w przebudowie struktury gospodarczej Polski.

Życie gospodarcze Polski stoi obecnie w przededniu wielkich i zasadniczych zmian, sięgających głęboko w same podstawy układu sił gospodarczych kraju. Odziedziczona po długotrwałym okresie niewoli politycznej struktura gospodarstwa polskiego ulega przebudowie w kierunku jej unowocześnienia, przekreślenia wiekowych zaniedbań i przystosowanie do teraźniejszych potrzeb ekonomicznych i milarnych Państwa. Głęboko sięga w przebudowę struktury gospodarczej kraju zaplanowana na najbliższe czterolecie budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego, którego powstanie i rozwój wywrze niewątpliwie duży wpływ nietylko na uprzemysłowienie znacznej połaci ziem polskich ale i na rozwój na tym terenie rzemiosła polskiego.

Tak szeroko pomyślana budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego wskazuje, że konieczna jest wspólna praca wszystkich składników gospodarstwa polskiego. Przed rzemiosłem stają zadania specjalne. Tam, gdzie przemysł już istnieje lub gdzie go się specjalnie tworzy, warsztaty rzemieślnicze są jego uzupełnieniem, tam zaś, gdzie uprzemysłowianie jest słabe, warsztaty rzemieślnicze są pierwocinami, z których wyrasta następnie przemysł i zanim dany okręg należycie rozwinie się — w znacznej mierze go zastępują.

Wobec dokonywanych obecnie prac nad uprzemysłowieniem kraju, rzemiosło musi się przystosować do wymagań, jakie mu będzie stawiać wzrost przemysłu w Okręgu Centralnym, by podołać zadaniom uzupełnienia przemysłu i rosnącym wymaganiom rynku, z drugiej zaś strony na terenach dotychczas pozbawionych przemysłu rzemiosło wznieść się musi na wyższy poziom, by być awangardą przemysłu tych okolic kraju. Zadanie więc, jakie stoi przed rzemiosłem, jest olbrzymie, największe może, jakie kiedykolwiek przed nim w Polsce stało. Zadaniu temu musi rzemiosło polskie podołać, musi wykonać swoją dynamikę w życiu gospodarczym Polski.

Potrzeba największego zdynamizowania rzemiosła w Polsce jest tym większa, że wobec ogromu prac, stojących obecnie przed gospodarstwem narodowym, nie można nimi obciążać wyłącznie rządu, lecz wszystkie żywioły gospodarcze muszą własnymi przede wszystkim siłami kłaść zręby nowego życia gospodarczego Polski. Zarazem mają one prawo oczekiwać, że inicjatywa gospodarcza i interes jednostki gospodarczej będą otoczone należytą opieką czynników państwowych. Zwłaszcza opieki tej może oczekiwać rzemiosło, gdyż warsztaty rzemieślnicze są najbardziej typowymi placówkami, które pod kątem widzenia ogólnych interesów kraju zasługują na poparcie. Umożliwi to rozbudzenie i skierowanie w odpowiednim kierunku tych pierwiastków twórczych, jakie tkwią w rzemiośle.

Rzemiosło polskie zdaje sobie sprawę z tych odpowiedzialnych zadań, jakie obecnie przed nim stają. W oparciu o szkolenie młodzieży, w rozwoju swego zawodowego samorządu, w pomocy kredytowej państwa i w poparciu moralnym społeczeństwa widzi rzemiosło polskie warunki takiego rozwoju, które umożliwią mu spełnienie zadań, jakie przed nim stawia konieczność przebudowy struktury gospodarczej kraju.

Rzemiosło polskie w Rumunii

40-lecie Stowarzyszenia Rzemieślników Polskich »Gwiazda«

Pierwszą wiadomość o Stowarzyszeniu „Gwiazda" znajdujemy w czerniowieckiej „Gazecie Polskiej" z dnia 27 sierpnia 1897 r., gdzie czytamy, że rząd krajowy zatwierdził statut nowopowstającego stowarzyszenia czerniowieckich rzemieślników polskich „Gwiazda". Jako założyciele podpisali statut: Czerniawski, Fredyk, Masłowski, Strzelbicki, Tuczapski i Więckowski. Jako cel stowarzyszenia podano wzajemne kształcenie się i godziwa rozrywka po pracy. Pierwsze zebranie walne odbyło się 19 września tegoż roku. Do pierwszego zarządu wybrano: prezesem — Edwarda Schwarza, a członkami: Bazylewicz, Bronkowski, Czerniawski, Korytyński, Kunik, Teruez i Huramicki. Powstanie nowego stowarzyszenia powitane zostało życzliwie przez istniejące na Bukowinie organizacje polskie

Pierwszy okres istnienia „Gwiazdy" zajęły prace organizacyjne. W dniu 7 listopada 1897 r. odbyło się uroczyste otwarcie własnego lokalu „Gwiazdy". Ideologię „Gwiazdy" doskonale określa oświadczenie jej prezesa Schwarza: „Pod hasłem Bóg i Ojczyzna stajemy, aby w bratniej zgodzie szukać nauki i pracy, co poprawi nasz byt materialny i skieruje nasze umysły ku chwale Bożej a napożytek Ojczyzny".

Młoda organizacja rozwija się pomyślnie, urządzając szereg udanych imprez biorąc udział we wszystkich manifestacjach narodowych. Wzajemnemu kształceniu się i godziwej rozrywce poświęcone były co niedzielne wieczory w lokalu stowarzyszenia. Zarówno obroty jak i majątek „Gwiazdy" stale się powiększają.

W 1908 r. w łonie stowarzyszenia utworzony został „Fundusz pogrzebowy", oraz bursa dla młodzieży rękodzielniczej im. Jana Kilińskiego. Od 1907 do 1911 r. prezesem „Gwiazdy" był M. Górecki, po nim zaś A. Panecki, z którego incjatywy utworzona została spółdzielcza kasa kredytowa dla rękodzielników, która odegrała dużą rolę w życiu polskim na Bukowinie.

W okresie wojny światowej działalność „Gwiazdy" zaznaczyła się również i we współudziale jej członków w walkach o niepodległość: w oddziale ochotniczym, który z początkiem sierpnia 1914 r. wyruszył z Czernowic do Legionów, była znaczna liczba młodzieży rękodzielniczej.

Działania wojenne spowodowały prawie czteroletni zastój w działalności „Gwiazdy". Już jednak z nastaniem pokoju działalność zostaje wznowiona, a w 1922 roku obchodzi „Gwiazda" jublileusz 25-cia. Następne lata mijają pod znakiem przystosowywania działalności stowarzyszenia do zmienionych warunków prawno-państwowych. W tych też latach rozpoczęły się wspólne warunki na Targi wschodnie we Lwowie.

W 1925 r. na walnym zjeździe przeprowadzona została obszerna dyskusja w sprawie polskiego szkolnictwa na Bukowinie, a we wrześniu tegoż roku utworzony zostat fundusz stypendialny dla uczącej się młodzieży, dzieci członków Stowarzyszenia. Po roku 1930-tym w okresie dobrej konuktury gospodarczej „Gwiazda" znacznie rozszerzyła akcję zapomogową dla wdów i sierot po rzemieślnikach. Powstaje również w łonie stowarzyszenia klub sportowy o tejże nazwie, oraz poradnia prawna w sprawach podatkowych. Istnieje też Kółko Amatorskie, a także prowadzony jest kurs języka rumuńskiego dla członków.

W 1934 r. „Gwiazda" powołała do życia specjalną sekcję młodzieżową, która rozwinęła się bardzo pomyślnie, obejmując coraz szersze działy zagadnień interesujących młodzież.

W 1935 r. zorganizowano przy „Gwieździe" kurs bieliźniarski dla dziewcząt, a w następnym roku warsztat rzeźbiarsko-stolarski dla chłopców.

Czterdziestoletnia działalność „Gwiazdy" zapisała się w życiu polskim na Bukowinie poważnym dorobkiem. Szerzej omawia go okolicznościowa broszura, jaka ukazała się nakładem „Gwiazdy" z okazji jej jubileuszu.

Kształcenie rzemieślników polskich w St. Zjednoczonych

Przy Kolegium Związku Narodowego Polskiego — największej organizacji polskiej w Stanach Zjednoczonych — istnieje Instytut Rzemieślniczy, który na przestrzeni wielu lat swego istnienia spełniał ważną rolę i wykształcił setki pierwszorzędnych rzemieślników przeważnie mechaników.

Założyciele kolegium i jego pierwsi kierownicy dążyli do tego, aby uczelnia Związkowa objęła w swym programie wszystko, co może podnieść Polaków w Ameryce na wyższy poziom kulturalny i zawodowy oraz uniezależnić gospodarczo. Do podniesienia gospodarczego młodego pokolenia miał przyczynić się Instytut Rzemieślniczy, przeznaczony dla kształcenia przyszłych rzemieślników, których brak wśród Polaków dotkliwie dawał się odczuwać. Zorganizowanie Instytutu następuje w 1915 roku,

kiedy to powstaje pierwszy dział — mechaniczny, mający do dziś najważniejsze znaczenie.

Kierownikiem działu maszynowego od początku jego istnienia był instruktor przedmiotów technicznych a obecnie dyrektor Instytutu, inżynier F. J. Kruszka. Dział mechaniczny mieści się w jednym z trzech budynków warsztatowych Instytutu. Wielka sala maszynowa robi wrażenie nie szkoły a raczej normalnej, wzorowo urządzonej fabryki. Dziesiątki maszyn w ruchu, pędzące pasy transmisyjne, precyzyjnie wypełniający swe funkcje pracownicy — uczniowie, nad wszystkim czuwają instruktorzy. Zespoły złożone z pierwszorocznych, zaznajamiają się z budową, funkcjonowaniem i obsługą maszyn, oraz wykonywują ręcznie bądź na maszynach mniejsze roboty — przygotowawcze do robienia narzędzi. Uczniowie drugiego roku uczą się już wykonywania narzędzi i przyrządów bardziej skomplikowanych jak: wiertaczki, rozwiertaczki, gwintowniki, narzędzia do cięcia i wytłaczania w metalu, tokarki, szlifierki i tp. Ogółem w hali działu mechanicznego jest 70 maszyn wartości ponad 30.000 dolarów, przyczym część tych maszyn wykonana została przez samych uczniów Instytutu, działają one, nieraz od lat już, doskonale, a wyglądem swym niczym nie zdradzają, że nie zostały wykonane w prawdziwej fabryce. Obecnie w dziale mechanicznym Instytutu kształci się 50 młodzieńców, posiadających za sobą ukończone szkoły średnie. Po ukończeniu dwuletniego kursu, którego program oprócz zajęć praktycznych obejmuje przedmioty teoretyczne (w zakresie matematyki, mechaniki, rysunków technicznych, język polski i język angielski) następuje jeszcze dodatkowe przygotowanie do objęcia lepszych posad lub prowadzenia warsztatów na własną rękę. Wychowankowie Instytutu cieszą się doskonałą opinją jako świetni fachowcy, wielu z nich prowadzi własne warsztaty.

Stan rzemiosła polskiego

Związek Izb Rzemieślniczych R. P. wydał ciekawą pracę p. t. „Stan rzemiosła w r. 1936", opartą na sprawozdaniach Izb Rzemieślniczych, której obszerne omówienie zamieszczamy poniżej.

Rozdział pierwszy p. t. „Stan prawny rzemiosła" daje opracowany w przystępnej formie przegląd podstaw prawnych rzemiosła, stworzonych przez rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie przemysłowym z 1927 roku, rozporządzenie o izbach rzemieślniczych i ich związku z d. 27 października 1933 roku, wreszcie przez nowelę do prawa przemysłowego z d. 10 marca 1934 roku.

W rozdziale p.t. „Powstawanie nowych warsztatów rzemieślniczych a dowód uzdolnienia zawodowego" znajdujemy dane statystyczne, dotyczące kart rzemieślniczych uzyskiwanych w drodze tzw. „dyspensy" lub praw nabytych, i wnioski, wynikające z analizy przyczyn masowego ubiegania się o karty rzemieślnicze na podstawie art. 146 prawa przemysłowego.

Bardzo obszernie potraktowana została sprawa kształcenia terminatorów i oświaty zawodowej na terenie rzemiosła. Dane porównawcze z lat 1933, 1934 i 1935 wykazują nieznaczny, ale stały i powszechny wzrost liczby uprawnionych do kształcenia, dochodzącej w r. 1935 do 115.858 osób. Jednakże w porównaniu z ilością warsztatów rzemieślniczych odsetek uprawnionych do kształcenia zmniejszył się z 35 w r. 1933 na 33 w roku sprawozdawczym, przy czym najniższy był w województwach centralnych (na 100 warsztatów rzemieślniczych tylko 22 mistrzów), i w województwach wschodnich (25). W województwach zachodnich odsetek ten wynosił 46, wobec 52 w roku 1933. W województwach południowych na 100 warsztatów rzemieślniczych przypadało 64 uprawnionych do kształcenia terminatorów.

O wysoce niepożądanej różnicy między stanem gospodarczym i kulturalnym rzemiosła różnych dzielnic Polski świadczą m. in. cyfry, dotyczące ruchu egzaminów mistrzowskich. Z zestawienia tych cyfr wynika, że w województwach zachodnich przybywa na każdy nowy tysiąc warsztatów rzemieślniczych 403 mistrzów podczas gdy w województwach wschodnich tylko 55 mistrzów.

W rozdziale o terminatorach znajdujemy ciekawy wykres, ilustrujący stan nauki rzemiosła. Okazuje się, że na 100 warsztatów rzemieślniczych w r. 1935 przypadało; w województwach zachodnich 45, w woj. południowych 12, w województwach centralnych 4, a w województwach wschodnich tylko 3 terminatorów. Ogólna liczba uczniów rzemieślniczych wynosiła w r. 1935—42.153 osób, osiągając w stosunku do roku 1933 przyrost o 0,1%.

Stan gospodarczy rzemiosła w roku 1935 ujęty został na tle całokształtu stosunków gosp. kraju w tym okresie czasu.

Analiza stanu liczebnego rzemiosła pozwala na stwierdzenie, że wobec ogólnej ilości 346871 warsztatów rzemieślniczych, rzemiosło w Polsce zatrudnia ogółem około miliona osób, a łącznie z rodzinami zatrudnionych, daje środki utrzymania około 3 milionom: o wadliwym rozmieszczeniu warsztatów świadczy znaczna rozpiętość liczby mieszkańców przypajających na 1 warsztat od 195 (w województwie tarnopolskim) do 60 (na terenie m. st. Warszawy). Szczególnie słabe nasilenie warsztatami wykazują wojowództwa wschodnie i południowe. Dalej następuje omówienie przyczyn trudności gospodarczych, które powodowały w r. 1935 niską wartość produkcji rzemieślniczej oraz niski poziom płac i zyskowności przedsiębiorstw. Obszernie omówione jest zagadnienie konkurencji w rzemiośle, a w szczególności rzemiosło nielegalne, system nakładaczy, chałupnictwo, przemysł domowy i ludowy, zagadnienie kapitału i kredytu rzemieślniczego. Sprawy zbytu produkcji oraz zaopatrzenia w surowce porusza obszernie rozdział p. t. „Organizacja wytwórczo - handlowa rzemiosła", który równocześnie obrazuje pionierską działalność i zamierzenia Samorządu Gospodarczego Rzemiosła w dziedzinie organizacyjno-handlowej.

Rozdział „Położenie gospodarcze poszczególnych rzemiosł" zawiera streszczenie danych, zawartych w sprawozdaniach Izb Rzemieślniczych za rok 1935. ujęte w skali ogólno-państwowej. Szerzej potraktowane jest rzemiosło szewskie oraz rzeźnicko - wędliniarskie. Analizie położenia gospodarczego i struktury rzemiosła szewskiego, jako najliczebniejszego w Polsce, poświęcił Związek Izb Rzemieślniczych szczególną uwagę, ze względu na to, że szewstwo spotyka się z najsilniejszą konkurencją przemysłu fabrycznego.

Ostatni rozdział omawia sprawy cechów i związków rzemieślniczych chrześcijańskich i żydowskich.

Niezależnie od nader licznych zestawień liczbowych w tekście, zostały umieszczone po za tekstem 32 tablice statystyczne.

KRONIKA

Kredyt rzemieślniczy zagranicą

Zagadnienie kredytu rzemieślniczego jest równie żywe wszędzie zagranicą, W poszczególnych państwach europejskich różne stosuje się metody, mające na celu dostarczenie rzemiosłu potrzebnych mu środków finansowych.

Na Węgrzech istnieje specjalny Bank Kredytu Rzemieślniczego. Na koniec roku 1937 suma udzielonych kredytów dosięgła trzech i pół miliona pengo t. j. około trzech milionów złotych, przy czym dwa miliony pengo pochodzą z subwencji rządowej. Sprawozdanie tego Banku stwierdza, że kredyt został zużyty na inwestycje i rozszerzenie produkcji warsztatowej i że spłata zadłużenia nie nasuwa trudności.

We Włoszech kredytowaniem rzemiosła zajmuje się Narodowy Instytut Kredytowy dla drobnego przemysłu i rzemiosła. Instytut ten pozostaje w ścisłej współpracy z organizacjami korporacyjnymi i za ich pośrednictwem ma łatwy dostęp do potrzebujących kredytu. Kredyt udzielany jest na przeciąg 5 lat, przy spłatach kwartalnych, jest więc kredytem średnio-terminowym, zdaniem Instytutu najodpowiedniejszym dla drobnego wytwórcy.

Poza tym Instytut udziela kredytu specjalnym spółkom rzemieślniczym, które powstają w ważniejszych centrach kraju i przyjmują zamówienia na dostawy i roboty, rozdzielając je między rzemieślników, którzy wykonywują zamówienia pod nadzorem spółki.

W Rumunii na zasadzie ustawy z 25 kwietnia 1937 założono Narodowy Instytut Kredytowy dla Rzemiosła z kapitałem początkowym 300 milionów lei, powiększanym przez lat 20 coroczną dotacją skarbu państwa w sumie 50 milionów rocznie. Instytut zamierza zorganizować ubezpieczenia rzemieślnikom na starość. Zasadniczo Instytut rumuński ma cel dwojaki: po pierwsze — dostarczenie rzemiosłu taniego kredytu, po drugie — naprawę sytuacji gospodarczej klas średnich, Instytut udziela kredytu na 3% p. a. wyłącznie rzemieślników zatrudniającym najwyżej 20 pracowników i posiadającym urządzenia popędowe o sile najwyżej 20 H. P., jest więc instytucją kredytową dla drobnych wytwórców.

Ochrona produkcji rzemieślniczej we Francji

Francuska Izba Deputowanych i Senat uchwaliły ustawę ustanawiającą „Krajowy Znak Rzemieślniczy". Ustawa ta ma na celu ochronę wytwórczości rzemieślniczej za pomocą wprowadzenia specjalnego znaku, pozwalającego kupującemu łatwo odróżnić przedmiot wytworzony przez rzemieślnika od wytworów seryjnych, produkowanych przez przemysł fabryczny. Znak rzemieślniczy ma być obowiązkowo umieszczany na wszystkich przedmiotach wytworzonych lub przetworzonych przez rzemieślników - mistrzów i przeznaczonych do sprzedaży detalicznej. Znak ten jest zatwierdzony przez Narodowy Związek Rzemiosła Francuskiego. Jest to nalepka ze słowami: „Rzemieślnik - Francja" lub „Rzemiosło Francuskie".

Jeżeli większość przedmiotu wyprodukowanego przez rzemieślnika wykonana została przy użyciu pracy ręcznej pod znakiem rzemieślniczym umieszczona być winna wzmianka: „Wykonane ręcznie". Zarówno rzemieślnik nie używający znaku rzemieślniczego, jak i inni wytwórcy nie rzemieślnicy używający go bezprawnie podlegają karze.

Udział rzemiosła polskiego w Międzynarodowej Wystawie w Berlinie

W dniu 18 lutego r. b. odbyło się posiedzenie Komitetu Organizacyjnego Wystawy Rzemiosła Polskiego na Międzynarodowej Wystawie Rzemiosł w Berlinie. W skład komitetu wchodzą prezesi i dyrektorzy większości Izb Rzemieślniczych, t. j. tych, z terenów których przewidziany jest liczniejszy udział rzemiosła w Wystawie. Ponadto w skład komitetu weszli przedstawiciele Cechu Cukierników w Warszawie.

Omawiana Wystawa jest pierwszą tego rodzaju imprezą o zasięgu międzynarodowym, zakrojoną na tak wielką skalę. Wystawa bowiem zajmie 60.000 metrów kwadratowych przestrzeni pod dachem i 100.000 metrów kwadratowych obszaru pod gołym niebem.

Zadaniem Wystawy jest przede wszystkim przedstawienie gospodarczego i moralnego znaczenia rzemiosła oraz wykazanie jego odrodzenia się w czasach dzisiejszych.

Wystawa podzielona będzie na trzy zasadnicze działy. W olbrzymiej hali reprezentacyjnej, „Hali Narodów", wystawione będą sztandary i emblematy rzemiosł poszczególnych państw. Poza tym w hali tej będą umieszczone wybitne dzieła rzemieślnicze, należy właściwie użyć określenia arcydzieła, ponieważ wystawiony być może jeden eksponat, a więc wystawione będą dzieła najlepsze, wybrane z wybranych, ilustrujące najlepiej cechy charakterystyczne właściwe dla danego narodu.

W następnym dziale przedstawiony będzie historyczny rozwój rzemiosła danego kraju, a więc wytwory rzemieślnicze z różnych okresów, począwszy od wczesnego średniowiecza, t. j. od czasu kiedy rzemiosło zaczęło tworzyć własne organizacje, oraz zabytki związane z życiem organizacyjnym rzemiosła, jak przywileje i nadania królewskie czy książęce, księgi i zapisy cechowe.

W dziale trzecim, rzemiosł współczesnych, wystawione będą eksponaty przedstawiające obecny stan i rozwój rzemiosła. Będzie to widoczny przegląd, w nawiązywaniu do działów poprzednich, co rzemiosło danego kraju obecnie sobą przedstawia i czy linia jego rozwoju idzie w dół czy w górę. Atrakcją tego działu będą warsztaty w ruchu, obrazujące naocznie pracę rzemiosł specjalnie rozwiniętych w danym kraju. Oczom zwiedzających przedstawi się pełny obraz pracy rzemieślnika, uwidaczniający wszyskie czynności i fazy w produkcji wykonywanego przedmiotu.

Ponadto specjalna hala mieścić będzie wystawę przemysłu wytwarzającego surowce, narzędzia, obrabiarki i urządzenia niezbędne dla poszczególnych warsztatów.

Komitet Wystawy Rzemiosła Polskiego, chcąc jaknajlepiej zaprezentować chlubną przeszłość naszego rzemiosła postanowił zwrócić się do muzeów, cechów i prywatnych właścicieli posiadających cenne obiekty sztuki rzemieślniczej, z prośbą o wypożyczenie ich na czas wystawy. W urządzeniu działu historycznego, komitet Wystawy nawiąże ścisłą współpracę z polskimi historykami sztuki i znawcami poszczególnych epok.

Pierwszy Ogólnopolski Zjazd Zdunów

W dniu 20 i 21 lutego odbył się w w Warszawie I Ogólnopolski Zjazd Zdunów, w którym wzięli udział delegaci z całej Rzeczypospolitej.

Celem zjazdu było omówienie spraw zawodowych i organizacyjnych zduństwa w Polsce. Dążenia zdunów zmierzają do tego, by zduństwo ze względu na dobro i bezpieczeństwo publiczne zostało zaliczone do zawodów koncesjonowanych. Sprawa ta jest aktualna w związku z projektowaną obecnie nowelizacją prawa przemysłowego.

Wydawca: Światowy Związek Polaków z Zagranicy: Inż. J. Grabowski Redaktor Wydawnictw Ś. Z. P. z Z.: Wł. Oszelda

Drukarnia „Wiek Nowy", Warszawa, ul. Nowe-Miasto 1, tel. 11-33-05